

KUR'AN-I KERİMİN TERCEME EDİLMESİ VE ÂYETLERİNİN SIHHATLİ ANLAŞILMASI KONUSUNDA BAZI MÜLÂHAZALAR

Prof. Dr. Yusuf ŞİCİK*

A. KUR'AN-I KERİM TERCEMESİNE OLAN İHTİYAÇ

Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir dile çevrilmesi, **ilâhî kelâm**'ın o dilde anlaşılır bir ifadeyle anlamlandırılmasından ibarettir. **Terceme** kelimesiyle ilgili olarak, Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü kitaplarında herhangi pratik bir değeri hâiz olmayan birtakım bilgilere yer verilmekle birlikte¹, İslâmın ilk dönemlerinden itibaren **terceme** kelimesinin anlamı: **Sözlü yahut yazılı bir metnin, başka bir dile, anlaşılır bir ifadeyle çevrilmesinden ibarettir**. Dolayısıyla, **Tercüme**'de, bir kelâmın motamot ve harfi harfine başka bir dile çevrilmesinin sözkonusu olduğu, bunun ise Kur'an tercemesinde mümkün olmadığı, buna binaen, Kur'an Tercemesi sözünün doğru olmayacağı, bunun yerine **meal** sözünün kullanılması gerektiği şeklindeki fikir ve hassâsiyetlere katılmak mümkün değildir.²

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Tercüme kelimesinin anlamlarıyla ilgili olarak bkz., Zehebi Huseyn, et-tefsir ve'l-Mufessirun, Mısır 1961, 1/24 vd. ; Demirci Muhsin, Kur'an Tarihi, İstanbul 1997, s. 204 vd.

² Meşhur Sahâbî **İbn Mes'ud**'un, kendisi gibi ünlü bir Kur'an yorumcusu olan çağdaşı ve talebesi **İbn Abbas** hakkında: "O, Kur'an'ın ne güzel bir **tercümanı**'dır." sözü meşhurdur (Zehebi Muhammed Huseyn, et-Tefsir vel-ufessirün, Mısır 1961, 1/66).

Zeyd b. Sâbit, Peygamber S.in emri üzerine Yahûdî (lisanını ve) yazısını öğrenmiş, Hz. Peygamber'in Yahûdîlere gönderdiği mektuplarını yazmış ve onlardan gelen mektupları Peygamber S.e **tercüme** etmiştir. Ebû Cemre, İbn Abbas ve gelen heyetler arasındaki konuşmaları, sürekli olarak **tercüme** eden bir zattır. Bizans Kralı **Herakliyüs**'ün, Kureyş heyetiyle, kendi tercümanı aracı ile görüşmesi meşhurdur. Hâkim veya yöneticinin, yanında iki adet **mütercim** (*mütercimeyn*) bulundurmasının gerekli olduğu, bazı âlimler tarafından şart koşulmuştur (Buhari, ahkâm 40; Yine bkz., Buhari, menakıb 25, İlim 25, Bed'u'l-vahy 6; Müslim, iman 24, cihad 74). Bütün bu olaylarda, tercüme yapan kişinin, yazı ve konuşmaları,

Kur'an'ın başka bir dile tercüme edilmesinin gerekliliği, O'nu anlamının dinde gerekliliğiyle eş değerdedir. Allahın Kitabı'nı anlama zaruretinin, aynı zamanda O'nun terceme edilmesini de zorunlu kılması nedeniyledir ki, Kur'an-ı Kerim'i tercüme etme faaliyetleri, Kur'an'ın nüzülüyle birlikte başlamıştır ve O'nunla yaşıttır. Bu nedenle, **Kur'an-ı Kerim'i başka bir dile çevirmenin dinen caiz olup olmadığı tartışmaları** -her ne kadar tarihte ve yakın geçmişte yoğun olarak yaşanmışsa da- **konunun tabiatıyla kesinlikle bağdaşmayan bir durumdur.**³

Aslında Kur'an-ı Kerim'in tercemesi meselesini, Allahın Kitabını anlama konusuyla birlikte düşünmek ve ele almak gerekir. Çünkü, Kur'anı okumaktan amaç, Onu anlamak ve muhtevasinca amel etmektir. İslamın ilk dönemlerinde, Kur'anın, anlamını dikkate almadan ve manâları üzerinde düşünmeksizin salt hatim düşüncesiyle okunduğu bilinmemektedir. Esasen, herhangi bir kitabı okumak, onu anlamadan mümkün değildir; yani, bir yazıyı, manâsını dikkate almadan ve anlamını devreden çıkararak okumak, sözkonusu olamaz. Bu olsa olsa, ancak belli maksatlarla ve özel nedenlerle -örneğin bir metnin ezberlenmesi gibi amaçlarla- olabilir ki, bu durum, Allah'ın Kitabı için de bahis mevzuudur ve bizim konumuzla da ilgili bir husus değildir. Bu nedenle, Peygamber S.in, her yıl Ramazan ayında, o ana kadar kendisine inen Kur'an âyetlerini okuyarak Cebrail'e dinletmesi ve kontrol ettirmesi, bu tesbitimizle çelişmez. Zira, **arza** meselesi, bir tür ezber sağlamaktır. Diğer taraftan, **arza** sırasında Hz. Peygamber'in, okuduğu Kur'an âyetlerinin manâlarını dikkate almadığını veya onları anlamadan okuduğunu söylemek de mümkün ve doğru değildir.

Esasen bizim burada ifade etmek istediğimiz husus, Kur'anın baştan sona kadar okunması demek olan **hatm**'i reddetmek ve günümüzde -asırlardır

anlaşılır bir lisanla, karşı dile çevirdiği ve bunu yaparken de, tercümenin gerektirdiği ve dil vâkiasının zorunlu kıldığı bilimsel bazı tasarruflara gittiği bir vakıadır. Bu, Kur'an-ı Kerim'in tercemesinde de sözkonusudur ve de gereklidir. Ve bunun, dinen herhangi bir sakıncasının olduğunu söylemek de mümkün değildir. Gerek işarette bulunduğumuz bu târihi olaylarda, gerekse Kur'an tercemelerinde, hiçbir zaman motamot ve harfi bir çeviriye gidilmemiş ve yapılan bu çalışmaların terceme olabilmesi için, harfi çeviriye gidilmesi gerektiğini de kimse iddia etmemiştir. Elbette ki Kur'an-ı Kerim gibi bir **mu'cizu'l-beyan**'ın, bir başka dile tercemesi sırasında, **Murad-ı İlâhî**'nin aynıyla yansıtılması imkânsızdır ve esasen burada beşer takatının ötesinde de bir çaba istenmemektedir. Hem sonra bu, hangi konuda olursa olsun, bütün tercemeler için belli ölçüde sözkonusudur.

³ Kur'anın terceme edilmesine karşı çıkan alimlerin ileri sürdükleri fikirler, konunun özüne ilişkin olmaktan çok, devrin şartlarıyla alâkalı yani konjonktürelidir. Nitekim, cumhuriyetin ilk yıllarında, **namazda Kur'anın Türkçesini okutma istek ve dayatmaları**, bunun bir isbatıdır. Meselenin bilincinde olmaksızın konunun ehli olmayanlarca körü körüne ileri sürülen fikirleri ise dikkate almak elbette ki gerekmez.

devam ettiği üzere- geniş halk kitleleri tarafından, Kur'an-ı Kerim'in, sevab kazanmak maksadıyla ve bir meal yardımıyla da olsa âyetlerinin manâları üzerinde düşünülmeden okunmasının doğru olmadığını söylemek değildir. Burada güdülen maksat, Kur'an-ı Kerim'in indiriliş amacının, anlaşılma ve gereğince amel edilmek olduğunu vurgulamaktır.⁴

H.z. Peygamber S. döneminden itibaren Kur'anın ancak anlaşılma ve içeriğini hayata geçirmek için okunduğunu gösteren birçok mevsuk rivayetler ve tarihi olaylar vardır.

Mesela sahabeden **Abdullah b. Amr**'ın:

-“Kur'an-ı Kerim baştan sona ne kadar zamanda okunmalıdır?” sorusuna H.z. Peygamber:

-“Bir ayda ” cevabını verince Abdullah:

-“Bu süre çok uzundur ey Allahın Rasulü; ben daha kısa zamanda okuyabilirim; benim için bunu kısaltmaz mısınız?” demesi üzerine H.z. Peygamber süreyi kısaltmış, Abdullah b. Amr daha da kısaltılmasını istemiş, Peygamber S. süreyi on güne düşürdüğü halde Abdullah, yine ısrar edince, Peygamber S. buna razı olmadığı gibi, şu önemli hatırlatmayı yapmıştır:

-Olmaz; çünkü bundan daha az zamanda Kur'anı hatmeden kimse, onu anlamadan okumuş olur.”⁵

Bir sahabe ile karşılıklı diyalog şeklinde cereyan eden bu konuşmasında Peygamber S. in söyledikleri, Kur'an okumaktan amacın kesinlikle onu anlamaya yönelik olduğunu ve salt hatim düşüncesiyle o dönemde Kur'an okumak diye bir uygulamanın bilinmediğini gösterir.

Ancak, bu olayın ve o esnada H.z. Peygamber tarafından söylenen sözlerin ve konulan sınırlamaların, öz itibarıyla değil, fakat şekil ve teferruat bakımından, adı geçen sahabe ve o günün şartlarına has olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü, evvela, H.z. Peygamber'in Kur'anı baştan sona okuyabilmesi için adigeçen sahabe başlangıçta tanıdığı bir aylık sürenin ve nihayetinde bu iş için asgari süre olarak tanıdığı üçtebirlik (on günlük) zaman diliminin, **Abdullah b. Amr**'ın zekası ve benzeri özel durumlarıyla büyük ilgisi vardır. Çünkü **Abdullah b. Amr** R. fevkalade zeki ve Kur'an okumaya düşkünlüğü herkesçe bilinen alim ve zühdü dillere destan olan bir sahabe idi. Dolayısıyla H.z. Peygamber'in başlangıçta O'na tanıdığı bir aylık süre ve sonuçta O'nun için belirlediği on günlük zaman, o sahabe hastır ve bunlar

⁴ Bu konuda okurlara, Salâh el-Hâlidî'nin: “**Kur'anı Anlamaya ve Yaşamaya Doğru**, terc., Yusuf Işıcık, İki Kaynak Yayıncılık, Ankara 1998” adlı kitabı tavsiye olunur.

⁵ el-Bakillani Ebubekr, Nüketü'l-İntisar li Nakli'l-Kur'an, İskenderiyye, tsz., s.68

aynıyla bizim için geçerli olan hususlar değildir. Burada bizim için önemli olan, Kur'anın ancak anlaşılabilir okunabileceği ve bunun için de yeterli bir zamana ihtiyaç olduğudur ki, bu da kişiden kişiye değişen, ortam ve şartlara göre farklılık arzeden bir durumdur. Diğer taraftan, Kur'anın tamamının o gün henüz nazil olmaması da, adı geçen sahabiye baştan sona Kur'anı okuması için belirlenen sürenin kısa olmasında etkili olmuştur. **Dolayısıyla, bizim bu olaydan çıkaracağımız ana espiri, Kur'anın ancak, manâlarının anlaşılacak bir tarzda ve bunu mümkün kılacak bir süre içerisinde okunması gerektiğidir.**

Hem dinî hem de siyasî ve idarî kişiliğiyle, İslam tarihinde büyük ve önemli olaylara imzasını atan **Halife Ömer**, bir defasında minberde irad ettiği bir hutbesinde, evlendirilecek olan bayanların mehirlerini tahdid etmek isteyince, mescitte hazır bulunan bir hanım sahabinin, âyet okuyarak yaptığı bir itirazıyla karşılaşmış ve bunun üzerine görüşünden dönmüştür.⁶ Bu olay, o gün İslam toplumunda çok meşhur olmayan, aksine **sıradan ve sade bir müslüman kadının bile, Kur'anı anlayarak okuduğunu ve kendi meselesini, bugün dahi pek çok okumuş/kültürlü bayanın bilmediği kadın haklarına ilişkin Kur'an ayetlerine dayandırabildiğini gösterir.**

Yine tarihi rivayetler göstermektedir ki, Halife Ömer, sadece **Bakara sûresi üzerinde uzun yıllar durmuştur.** Bu, haşa Ömer'in zekâ seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanan bir olay değildi; bilakis o günün insanının nazarında Kur'an okumanın anlamı buydu.⁷

Bu konuyla ilgili olarak kaynaklarımızda daha birçok belge ve bilgiler bulunmakla birlikte biz, bunlardan bir tanesine daha yer vermeye yetineceğiz; o da, Hz. Peygamber'in sevgili torunu **Hz. Hasan**'ın şu sözüdür:

⁶ İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1966, 2/230

⁷ Sahhabe'den Abdullah b. Ömer, babası Hz. Ömer'in **oniki sene** boyunca **Bakara Sûresi** üzerinde durduğunu ve bitirince bir deve kurban ettiğini söyler. İbn Ömer bizzat kendisi de, Bakara Suresini sekiz yılda bitirmiştir. Bkz., el-Kurtubi Ebu Abdillah, Fedailu'l-Kur'an, Kahira,1989, s.54

“Sahabenin en bilgini olan Halife Ömer, şayet sırf Bakara Suresi için bu kadar yıl harcadıysa, Kur'anın geri kalan sûrelerini ne zaman okuyup inceleyebilmiştir? Acaba bu ve benzeri rivayetler sahih midir?” gibi soruların cevabı şudur: **Hz. Ömer ve genel olarak diğer sahabiler, Kur'anın manalarını anahatlarıyla biliyorlardı. Hz. Ömer'in bu çalışması, akademik düzeyde bir ihtisas çalışmasıydı ki, bazı sahabilerin, muhtelif Kur'an sureleri üzerinde ihtisas düzeyinde böylesi özel çalışma ve ilişkileri olmuştur.**

-“Sizden öncekiler, Kur’an ayetlerini, Rablerinden gelen mektuplar olarak görürler ve onları geceleyin düşünüp, gündüzün uygularlardı.”⁸

Hülasa olarak durum bundan ibaret olunca, tercüme ve mealler, Kur’anın anlaşılmasına insanları yönelten, ve bu işi kolaylaştıran ve hızlandıran çok önemli unsurlar olarak görülmelidir.

B. TERCEMEDE ANLAŞILIRLIK VE KUR’AN MEALLERİNDE BULUNMASI GEREKEN BAZI ÖZELLİKLER

Her dilin kendine mahsus bir ifade biçimi ve rengi, kendine özgü deyimleri ve kendine has bir atmosferi vardır. Terceme yaparken bunları iyi hesaplamak ve her dilin kendi deyimlerini kullanabilmek, yapılan bir çevirinin doğru, edebi ve bilimsel olmasına önemli ve büyük katkılar sağlar. **Tercemelerde en büyük başarı, metindeki çeviri kokusunu hissettirmemektir.** Bunu sağlayabilmenin en önemli şartlarından biri de, tercemesi yapılan metnin dilinde kullanılan deyimleri, sırf çeviri tarzıyla tercüme etmeyip, karşı dildeki o deyimlere tekabül eden tabirleri bulup kullanmaktır.

Örneğin, arapçadaki: **“el-musîbetu iza ammet tâbet”** deyimini, düz bir şekilde ve salt terceme mantığıyla çevrildiğinde, şöyle bir ifade ortaya çıkar: **“Musibet umumileştiğinde güzel olur.”** Böyle bir tercüme yanlış olmamakla birlikte, arapça aslında kastedilen manayı yansıtmaktan uzaktır ve Türkçe açısından da gariptir. Oysa ki Türkçede, hem metinde murad edilen manayı tam olarak karşılayabilecek, hem de çok edebi ve belîğ düşecek deyimler vardır. Mesela : **“Elle gelen, düğün bayram olur.”**⁹ sözü, bu deyimlerden biridir.

Genel olarak sözlü ve yazılı metinleri, özellikle de Kur’an ayetlerini terceme ederken dikkat edilmesi, dolayısıyla, bir Kur’an mealinde bulunması gereken ve günümüzde daha bir önemli hale gelen bazı özellikleri, yukarıda işaret ettiğimiz hususlara ilave olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Terceme edilen bir ayet ne kadar kısa olursa olsun ve içinde yer aldığı komşu ayetlerle ne denli cümle ve anlam bağlantısı içerisinde bulunursa bulunsun, hem yalnız başına kendi müstakil anlamını ifade etmeli, hem de birlikte bulunduğu ayetlerle beraber seslendirdiği ortak/kolektif manayı verebilmelidir.

⁸ en-Nevevi, et-Tibyan fi Âdabi Hameleti'l-Kur’an, s.28 Bu söz, bazı kaynaklarda Hasen el-Basri’ye nisbet edilerek de rivayet edilmiştir.

⁹ Söz konusu Arapça bu deyim bu şekildeki tercemesi, Diyanet İşleri Başkanlarından rahmetli **Şerefettin Yaltkaya**’ya aittir ki, gerçekten bir terceme şaheseridir.

2. Ayete verilen anlam/meal, Kur'anın herhangi başka bir ayetinin anlamına ters düşmemelidir.

3. Yapılan meal, karşısında mutlaka bir muhatap bulmalı ve muhatabın zihninde, ele aldığı konuyla ilgili –dini, ahlaki, ictimai, hukuki, idari vb.- net bir anlam oluşturmalıdır. Bunun için mütercim ayetlerdeki belâğat, gramer vb. inceliklere ve aynı zamanda ayetlerin ilgili bulunduğu tarihi ve diğer gerçeklere vakıf olmalıdır.

4. Şayet varsa, ayetlerdeki anlam sınırlamalarına (takyid'e) riayet edilmeli, ve böylesi durumlarda, ayetlerle ilgili mutlak ifadelerden kaçınıp, mukayyed ve has ifadelerle çeviriler yapılmalıdır.

5. Ayetlerin, güncel konularla kendiliğinden ve tabii olarak anlam ilişkilerinin doğması ve o şekilde ifade edilmesi durumlarında dahi onların özgün, mutlak, bağımsız (tek başlarına) ve orijinal manaları korunmaya çalışılmalıdır.

6. Ayetlerde lafzi ve zahiri olarak bulunmasalar bile, Arap dilinin gramer ve belâğat özelliklerinin gereği olarak gerçekleşen anlamları, tercemede lafzi olarak tebarüz ettirmeli ve onları, cümlelerin üvey ve zait unsurlarıymış gibi parantez içlerine kesinlikle hapsetmemeli, bilakis, cümlelerin öz ve asli unsurları olarak parantez dışında normal olarak ifade etmelidir.

7. Luğavi değil de ıstılahi/teknik anlamlarda kullanılan lafızların, dini ve kültürel derinlik ve zenginlikleri korunmalı ve bunlara hanel gelmemelidir.

Bir mealde bulunması gereken özellikler elbette ki bunlardan ibaret değildir. Bunlar ancak bu konuda çok cüz'i birkaç husustur. Şimdi, yukarıda işaret ettiğimiz bu özelliklerden bazılarını, yapacağımız bir Fatıha Suresi ve Bakaranın başlangıç ayetleri'nin tercemesinde uygulamalı olarak görebiliriz.

FÂTİHA SURESİ:

- 1. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla :**
- 2. Her türlü övgü, Alemlerin Rabbi olan O Allah'a ki,**
- 3. Rahmeti bol, ihsanı tükenmez (ve de),**
- 4. Hüküm gününün tek sahibi.**
- 5. (Ey Rabbimiz), yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz!**
- 6. Bizi doğru yola eriştir;**
- 7. Hidayetle nimetlendirdiğin kimselerin yoluna! Bilerek hakkı terk edip gazaba uğrayanlarla, şaşırıp sapıtanların yoluna değil!**

BAKARA SURESİ (1-3)

1. **Elif,Lam, Mim** (den ibaret, alın size kendi dilinizden bir Kitap)!

2. **Öyle bir Kitap ki, Onda hiç kuşku yok! Allaha karşı gelmekten sakınanlar için bir yol gösterici.**

3. **O sakınanlar ki, gayba (görmedikleri gerçeklere) iman ederler; namazı hakkıyla kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, başkaları için harcarlar.**

Dikkat edilirse, bu ayetlerin tercemelerinde, yukarıda belirttiğimiz, **iyi ve anlaşılır bir terceme/meal** için gerekli özelliklerden birçoğu bulunmaktadır. Mesela:

a. Ayetlerin, ne kadar kısa olurlarsa olsunlar ve diğer ayetlerle ne denli anlam ilişkisine sahip bulunurlarsa bulunsunlar, kendi bağımsız manalarının korunmasına özen gösterilmiş, bununla birlikte, gramer ve siyak-sibak ilişkileri bulunan komşu ayetlerle olan bağlantıları da korunmuştur. Bunun için, hem noktalama işaretlerinden, hem de parantez içi ve dışı bağlaç ve edatlardan yararlanılmıştır. Bu nedenle ayet mealleri, hem tek başlarına, hem de diğer ayetlerle birlikte okunduklarında, murad olunan manaları ifade etme niteliğini taşımaktadırlar.

b. “Maliki yevmi’-d-din: **Din gününün tek sahibi**” terkinindeki **DİN** kavramının cümle içindeki özel (mukayyed ve mahsus) anlamı olan *hüküm*, *hesap* ve *kıyamet* manası gözetilmiş, ayrıca **bu dünyadaki aksine kıyamet günü yalnızca Allahın egemenliğinin geçerli ve söz konusu olduğu gerçeğinden hareketle**, ayet: “*Hüküm gününün tek sahibi*” şeklinde terceme edilmiştir; bunun için de herhangi bir paranteze gerek görülmemiş ve cümledeki vurgunun zayıflamasına sebebiyet verilmemiştir.

c. Aynı şekilde, “**En’ante aleyhim**” deki *ni’metlendirme*’nin **hidayet ni’meti** olduğu belirtilmiş, siyak ve sibaktan hareketle, burada kastedilen nimetin hidayet nimeti olduğu vurgulanmış ve paranteze de lüzum görülmemiştir.

d. “*el-hamdü lillah*” kelimesi, bilindiği üzere başındaki (-el) takısı’ndan dolayı, “**her türlü övgü**” şeklinde terceme edilerek, manadaki kapsamlılık (*cinsin istiğraki*) belirtilmiş ve asli olan bu mana, parantez içine de alınmamıştır. Çünkü bu, kelimeye tefsir amacıyla yüklenen zaid değil, asli bir anlamdır.

e. “*ed-Dallin ve el-Mağdubu aleyhim*” kelimeleri de yine, zannedildiğinin aksine, herhangi bir harici ve tefsiri ek/zaid ifadelerle değil, tamamen bu iki kelimenin istilahi ve orijinal manaları gözönüne alınarak terceme edilmişlerdir.

**C. AYETLERİ DOĞRU ANLAMAK VE TEFSİR ETMEK İÇİN
GEREKLİ ŞARTLARIN BİR ÖRNEK ÜZERİNDE UYGULANIŞI
(BAŞ ÖRTÜSÜ MÜ GÖĞÜS ÖRTÜSÜ MÜ?)**

“*Ve'l-yadribne bi humurihinne ala cuyubihinne: Başörtüleriyle boyun ve gerdanlarını sıkıca kapatsınlar.*”¹⁰

Günümüzde, bu ayet-i kerime ile, kadınların başlarını değil, göğüs ve boyunlarını örtmelerinin emredildiği, dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de başörtüsünün değil göğüs örtüsünün bulunduğu ileri sürülmektedir ki, özellikle görüntülü medyada bazı kesimlerce ileri sürülen bu iddiaya dayanak olarak, başlıca şu hususlar ileri sürülmektedir:

“Bu ayet-i kerimede, ne, **baş** anlamına gelebilecek *müfred* (yalın-tek başına) bir lafız, ne de **baş örtüsü** anlamına gelebilecek *mürekkep* (tamlama) bir kelime mevcut olmayıp, sadece “**örtüler**” manasına gelen **humur** kelimesi bulunmaktadır. Ayrıca bir de, başların değil, tam tersine göğüs ve boyunlarının örtülmesini ifade eden, **ala cuyubihinne** (göğüs ve boyunlarının üzerini) lafız bulunmaktadır.”

Ayet-i Kerime'nin bu şekilde anlaşılmasının temelinde, onun ihtiva ettiği *lugavi, nahvi* ve *tarihi* gerçeklerin görülmeden, yüzeysel olarak ele alınması yatmaktadır. Şöyle ki:

1. Ayette geçen **humur** kelimesinin tekili olan **hımar** lafzı, arap dilinde, iddia edildiği gibi mutlak anlamda **herhangi bir örtü** değil, **başörtüsü** anlamındadır. Yani bu kelime, Kur'anın indiği dönemde çeşitli maksatlar için kullanılabilen ve vasfı belli olmayan *lâlettayin bir kumaş parçası* veya *herhangi bir örtü* olmayıp, kadınların başlarını örtmekte kullandıkları örtünün adıdır. Esasen, Kur'an lafızlarının manaları, **ictihad**'la değil, Kur'anın indiği dönemde kullanıldıkları manaların tesbitiyle **semai** olarak bilinir.

Burada, **İmam Şatıbi** ve benzeri muhakkik alimlerin önemle vurguladıkları, **şeriatin ümmiliği** (*ümmiyyetü'ş-şeria*) meselesinin ne kadar büyük önem arzettiği, Kur'an ve Hadis metinlerini sıhhatli anlamada o dönem arapçasını, herhangi bir katkıda bulunmadan olduğu gibi anlamamanın ne denli gerekli olduğu, bir defa daha anlaşılmalıdır. **Hımar** kelimesini, **baş örtüsü** değil de **herhangi bir örtü** olarak anlamaya çalışanlar bilmelidirler ki, bu kelimenin etimolojisinde **salt örtü** değil, aksine **baş örtüsü** anlamı hakimdir. Bunun çok açık bir delili, aynı kökten gelen ve **içki** anlamına gelen **hamr**

¹⁰ 24 Nur 31

kelimesidir ki, malum olduğu üzere, **ıçki**'ye bu adın verilmesinin sebebi, onun **insanın başını** yani **aklını örtmesindedir**.

Asr-ı Saadet'te erkeklerin başlarına **imâme**, kadınların ise **himar** taktıkları, rivayetlerde açıkça görülür. Kur'an-ı Kerim'de geçen **humur** kelimesinin **baş örtüsü** anlamında olduğu o kadar açıktır ki, o gün müslüman erkekler, abdest alırlarken **imame**'lerini çıkararak, kadınlar da **himar**'larını sıyırarak başlarına meshederler; imameleri yahut himarları üzerinden başlarını meshetmek suretiyle abdest alanların abdestlerinin geçersiz olacağı, ilgililer tarafından soranlara hatırlatılırdı.¹¹ Bir defasında Peygamber S., yabancı ülke devlet başkanlarından birinin kendisine hediye olarak gönderdiği ipekli bir elbise veya kumaşı, Hz. Ali'ye vererek bunu, evindeki bayanlar arasında **himar** olarak paylaşırmasını emretmiştir.¹² Ancak bir insana elbise olacak kadar büyüklükteki bir kumaştan, Hz. Ali'nin hane halkından olan üç kadına ancak birer tane **başörtüsü** çıkacağı, izahtan varestedir (aynı rivayette, Hz. Ali'nin bu kumaşı, ev halkından üç bayan arasında paylaştırdığı zikredilmiştir).

Malum olduğu üzere Peygamber S. ipekli elbise giymeyi müslüman erkeklere haram kıldığı için, Hz. Ali, kendisine Hz. Peygamber'in verdiği bu elbiseyi veya kumaşı giymemiş, daha doğrusu, bunu kendisine Hz. Peygamber emretmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber de, **Mekke'nin Fethi günü** şehirde, başında siyah imamesi olduğu halde halka hitap etmiştir.¹³

2. Ayet-i kerimede **humur** (baş örtüleri) kelimesi, yalın olarak değil, kadınlara izafe edilerek: **bi humurihinne** (baş örtülerini) şeklinde kullanılmıştır ki, bunun anlamı şudur: **Kadınların o gün başlarında baş örtüleri bulunmaktaydı**. Çünkü, eğer o gün kadınlar başörtüsü kullanıyor olmasalardı, ayette kadınların baş örtülerinden söz edilmesinin herhangi bir anlamı olmazdı! Nasıl ki bir sınıfta öğretmen öğrencilerine "şapkalarınızı çıkarın!" dediğinde, öğrencilerin başlarında şapkalarının bulunduğu anlaşılırsa, burada da durum aynıdır.

Kur'an-ı Kerim'in indiği dönemdeki Arap toplumunun her türlü ahlaki erdemlerden uzak, son derece vahşi ve aynı zamanda dinsiz/ateist insanlardan meydana geldiğini ve onların çıplak/üryan, gayr-i medeni kimseler olduklarını sanmak, Kur'an ve hadis metinlerini anlamada önemli hatalara da yol açan bir tarih yanılığsıdır ve tesettür meselesinin bu şekilde yanlış anlaşılmasının temelinde de bu hata yatmaktadır. Halbuki müşrik araplar, dinsiz ve ateist

¹¹ Bkz., Malik, Muvatta, tahare 39-41

¹² Müslim, libas 18

¹³ Müslim, hac 451-453

olmadıkları gibi, normal yaşantılarında üryan gezecek derecede vahşi, gayr-i medeni ve diğer ahlaki erdemlerden uzak kimseler de değillerdi.

Aksine onlar, haclarını yapan, misafir ağırlamaya son derece önem veren, kendilerine göre daha birtakım dini inanç ve ibadetleri olup bunları yerine getiren kimselerdi. Hatta onların, **Ka'be**'yi tavaf ederlerken okudukları ve bizim bugün okuduğumuz **telbiye**'ye çok benzeyen telbiyeleri bile vardı. Ancak, onların, lafız olarak çok küçük, fakat mana olarak tevhid inancını berhava edecek kadar çok büyük bir fark bulunan telbiyeleri aynen şöyle idi:

“Lebbeyk Allahumme lebbeyk, Lebbeyke la şerike lek, **İlla şeriken huve lek, temlikuhu ve ma melek ...**”¹⁴

Günümüzde **Almanya** ve benzeri bazı **Avrupa** ülkelerinde, özellikle dindar hıristiyan halkın yaşadığı köy ve kasabalarda kadınların başlarını örtüyor olmaları, **Hz. İsa**'nın vaktiyle getirmiş olduğu hak dinin izleri olmaktan başka ne ile izah edilebilir? Aynı şekilde Kur'anın indiği dönemde arap kadının da başını örtüyor olması, elbette ki Hz.İbrahim'in tebliğat ve talimatından kalan izlerdi.

3. Nasıl ki o günün insanları birtakım ahlaki erdemlere sahip bulunuyorlar ve **hac, kurban** gibi bazı dini vecibeleri yerine getiriyor idiyeler, toplumunun bir parçası olan kadınlar da başlarını örtüyorlardı; çünkü o dönem müşrik arap toplumu, her şeye rağmen Hz. İbrahim'in tebliğat ve talimatından birtakım dini ve ahlaki izler taşıyordu. **Dolayısıyla bu ayet-i kerime, kadınlara başlarını örtmelerini emretmekten öte, başları zaten örtülü olan, ancak göğüs ve gerdanları açık bulunan kadınlara, başlarındaki örtüleriyle, açık olan göğüs ve gerdanlarını da kapatmalarını emretmiştir.**

4. Ayet-i Kerime'de “*ve'l-yesturne: örtsünler*” gibi düz ve sıradan bir ifade yerine, vurgulu, sıra dışı ve mubalâğalı bir cümle yapısı tercih edilerek, “*ve'l-yadribne: bastırarak ve sımsıkı örtsünler*” denilmiştir ki, bilindiği üzere **darb** kelimesinin hakiki manaları içinde, **örtmek** diye bir kullanım ve anlam yoktur.¹⁵ Dolayısıyla burada böyle mecazi bir ifadeye gidilmekle, o gün kadınların başlarını örtmede titiz ve ciddi olmadıkları ve bugün toplumumuzda kullanılan ve adına türban ve halaylık dediğimiz bir *şifon* bağladıkları, boyun ve gerdanları açık, zülüfleri gözükür bir vaziyette sokağa çıktıkları için, bundan böyle başörtülerini baş ve boyunlarında açık herhangi bir zinet yeri kalmayacak şekilde örtmeleri emredilmiştir

¹⁴ Bkz., Kurtubî Ebu Abdillâh, el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an, Beyrut, 1952, 2/366

¹⁵ Bkz., el-Cevheri İsmail b. Hammad, es-Sihah Tacu'l-Luğa ve Sihahu'l-Arabiyye, Mısır, 1956, 1/168-170

5. Eğer ayette salt boyun ve göğüslerin örtülmesi emredilseydi, normal olarak şöyle bir ifade kullanılması uygun düşerdi: “**ve'l-yesturne cüyubehunne** (yahut: *alâ cüyubihinne*): **Göğüslerini/döşlerini örtünler.**” Halbuki, yukarıda da değindiğimiz gibi, kadınların başlarında örtüleri vardı; fakat boyun ve gerdanları açık bulunmaktaydı; bu yüzden *başlarındaki eşarplarını, boyun ve göğüslerini de kapatacak şekilde sımsıkı bağlamaları için*: “*ve'l-yadribne bi humurihinne alâ cüyubihinne*: **baş örtüleri ile, boyunlarını ve göğüslerinin üzerini sımsıkı kapatsınlar.**” buyuruldu.

Herhangi harici bir karine ve bilgiye ihtiyaç olmaksızın, tamamen Kur'anın kendi iç mantığı, gramer yapısı ve söz bağlamı (*siyak-sibak*) ile kendiliğinden ortaya çıkan bu manayı, *tarihi bilgi ve belgeler* de desteklemektedir. Nitekim yukarıda da bir nebze temas ettiğimiz gibi, kadınların başörtülerini arkadan **halaylık** yaparak bağladıkları için, boyun ve göğüsleri açık vaziyette sokağa çıktıkları, bunun üzerine bu ayetin nazil olduğu, rivayetlerde ifade edilmektedir.¹⁶

Kur'an âyetlerini anlamanın kendine mahsus/orijinal bir mantık ve tekniği vardır; buna **hikmet** de diyebiliriz. Esasen, dünyada her şeyin kendine has bir *tekniği ve hikmeti* vardır ve onsuz, nesnelere ve manâlar altüst olurlar ve yeryüzündeki fesadın ve düzensizliğin sebebi de budur. Bugün, müslümanların her alandaki hikmetsizlik ve tekniksizlikleri, sonuçta onları bilinçsizliğe sevk etmiştir ve onlar bunun faturasını, her alanda çok ağır ödemektedirler. İslâm geleneğinde kökü çok eskilere dayanan ve bazı sahabilerden mevkufen, hatta isnadı zayıf olmakla birlikte Hz. Peygamber'den merfu olarak rivayet edilen :

“*el-Hikmetu dalletü'l-mu'min, eynemâ vecedehâ ehazehâ*: **Hikmet mü'minin yitiğidir; nerede bulursa alır.**”¹⁷ sözü, bu konuda müslümanlar için önemli bir uyarı niteliğindedir ve söz söylemek de dahil, her işin kuralına uygun, isabetli ve doğru yapılmasını öğütleyen İslami bir kuraldır.

Kur'anın kendi sahih söyleminin ortaya çıkması için, O'nu anlama, terceme ve tefsir etmede gerekli kendine mahsus tekniklere

¹⁶ Bkz., İbn Kesir age., 5/452

¹⁷ Bkz., el-Acluni İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafa, Beyrut, 1351, 1/363-364.

Değerli bir araştırmacı, bir konferansında, bu sözün, **hadis** değil, mantık bütünlüğünden yoksun **uydurma bir söz** olduğunu, çünkü mü'minin hiçbir zaman hikmeti yitirmediğini, zira Kur'an ve sünnetin bizatihi birer hikmet olmaları hasebiyle, bunların dışında bir başka yerde hikmet aramanın mü'min için mümkün olamayacağını söylemişti. Oysa ki bu hadiste, hikmetin yitirilmesinden değil, hikmet karşısında mü'minin takınacağı tavırdan ve muameleden bahsedilmektedir. Esasen hikmeti, Kur'an ve Sünnet naslarıyla sınırlamanın da, bizzat Kur'an ve Sünnete göre doğru olmadığını da unutmamak gerekir.

başvurmak icap eder; aksi halde yapılanlar, Kur'ana kendisinin olmayan birtakım manâların söylenmesi ve dayatılmasından ibaret kalır. Dolayısıyla da onun hür sesi kısılmış olur. Kur'anın *lugati*, *grameri* ve *tarihi*, Allahın Kitabını anlarken, riayet edilmesi gerekli temel kriter ve tekniklerden olup, bunları hiçe sayarak yapılan terceme ve tefsirler, O'nun kendi özgün sesini kısmak ve Ona yabancı söylemleri söyletmektir.